

РЕЦЕНЗІЯ

**професора кафедри адміністративного та фінансового права
Національного університету біоресурсів і природокористування України,
доктора юридичних наук, професора ГУЛАК Олени Василівни
на дисертацію ПОТЬОМКІНА Сергія Олексійовича
на тему: «Правовий механізм судового контролю за виконанням судових рішень
в адміністративному судочинстві»,
подану на здобуття ступеня доктора філософії
за спеціальністю 081 «Право»
галузі знань 08 «Право»**

Актуальність рецензованого дисертаційного дослідження зумовлена однією з найгостріших доктринальних та практичних проблем сучасного вітчизняного судочинства – низьким рівнем реального виконання судових рішень, ухвалених на користь особи у спорах із суб'єктами владних повноважень. Конституційне право на судовий захист, гарантоване статтею 55 Основного Закону України, та європейський принцип верховенства права втрачають свій зміст, якщо остаточне судове рішення залишається невиконаним. Міністерство юстиції, органи державної виконавчої служби та інші владні інституції нерідко демонструють системне ігнорування або затягування процесу виконання рішень адміністративних судів. За таких умов, інститут судового контролю постає єдиним дієвим правовим інструментом, здатним змусити державу виконувати власні зобов'язання перед громадянином, що й зумовлює нагальну потребу в комплексному теоретико-правовому дослідженні його механізмів.

Наукова доцільність обраної теми посилюється наявністю суттєвих прогалин та суперечностей у чинному процесуальному законодавстві України, зокрема в Кодексі адміністративного судочинства (КАС України). Існуючий правовий інструментарій судового контролю (зокрема, зобов'язання суб'єкта владних повноважень подати звіт про виконання рішення, накладення штрафу тощо) на практиці часто виявляється малоефективним через брак чітких матеріальних і процесуальних алгоритмів його реалізації. Більше того, у правозастосовній діяльності адміністративних судів існують розбіжності щодо меж втручання суду в дискреційні повноваження органів виконавчої влади під час здійснення контрольних функцій. Це вимагає від автора дисертації глибокого аналізу сутності «правового механізму» судового контролю та розроблення чіткої концептуальної моделі його функціонування.

Особливого значення робота набуває в контексті євроінтеграційних зобов'язань України та прецедентної практики Європейського суду з прав людини (ЄСПЛ). У своїх рішеннях (зокрема, у зразковій справі «Бурмич та інші проти України», а також «Юрій Миколайович Іванов проти України») ЄСПЛ неодноразово наголошував, що стадія виконання судового рішення є невід'ємною частиною «справедливого суду» в розумінні статті 6

Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод. Таким чином, результати рецензованого дослідження мають вагомe теоретичне значення для розвитку науки адміністративного процесуального права та очевидну практичну цінність для модернізації профільного законодавства України.

Ступінь обґрунтованості наукових положень, висновків і рекомендацій, сформульованих у дисертації. Дана дисертація значною мірою є пошуковою, системною та науково-зрілою. Усі наукові положення, висновки та рекомендації достатньою мірою обґрунтовані, підкріплені теоретичними положеннями, нормативно-правовою базою, статистичними даними. Вони відповідають меті та завданням роботи, що забезпечується вдалим обранням для дослідження методів. Усі ці методи були використані комплексно. Імпонує вміння автора підібрати правильну методологію. Зокрема, методологічну основу роботи С. О. Потьомкіна становить сукупність загальнонаукових та спеціально-юридичних методів наукового пізнання, які у комплексному застосуванні забезпечили досягнення мети і вирішення завдань дисертаційного дослідження. Діалектичний метод використано при дослідженні підходів науковців до розуміння теоретико-правових категорій «правовий вплив», «правове регулювання», «правовий механізм», «судовий контроль», «юридичний факт», «процесуальна форма» та інших, виокремленні спільних рис та протиріч між поглядами (підрозділи 1.1, 1.2, 2.2, 2.4). Формально-логічний метод та його прийоми (аналіз, синтез, порівняння тощо) було застосовано протягом всього дисертаційного дослідження для виокремлення підходів до розуміння застосовуваної у дослідженні термінології, дослідження поглядів, їх порівняння, формулюванні авторського погляду на предмет дослідження, при визначенні завдань і напрямів вдосконалення адміністративного процесуального законодавства України тощо (підрозділи 1.1, 1.2, 1.3, 3.1, 3.2). Герменевтичний метод було застосовано при аналізі та інтерпретації положень чинного законодавства, судової практики та наукових праць (підрозділи 2.1, 2.2, 2.3, 2.4). Системно-структурний метод активно використовувався при дослідженні структури правового механізму в цілому та правового механізму судового контролю за виконанням судових рішень в адміністративному судочинстві зокрема, ролі і значення його окремих структурних елементів, їх взаємозв'язку та взаємодії (підрозділи 1.1, 2.1, 2.2, 2.3, 2.4). Порівняльно-правовий метод було застосовано при дослідженні нормативно-правової бази та механізмів функціонування судового контролю в адміністративному судочинстві України та зарубіжних держав (підрозділ 3.1). Історико-правовий метод було використано для простеження формування проблеми тривалого невиконання судових рішень в правовій системі України та спроб держави вжити заходів для її подолання (підрозділ 3.1). Метод прогнозування та функціональний метод застосовувалися при розробленні рекомендацій щодо

вдосконалення нормативного регулювання судового контролю в адміністративному судочинстві (підрозділ 3.2).

Мета дисертаційного дослідження полягає у комплексному теоретико-правовому аналізі судового контролю за виконанням судових рішень в адміністративному судочинстві з точки зору правової категорії «правовий механізм», визначенні його правової природи, суті, мети, завдань, структури, взаємозв'язку і взаємодії його структурних елементів, а також у виокремленні основних проблем правозастосування правового механізму судового контролю та у розробленні пропозицій щодо удосконалення його нормативного регулювання.

Структура дисертації дозволила автору повною мірою охопити предмет наукового дослідження. Сама робота в цілому справляє позитивне враження, що свідчить про системне і повне опрацювання проблеми і високий рівень наукової підготовки автора.

Вступ містить всі складові, рекомендовані чинним законодавством України, зокрема: обґрунтування актуальності проблеми дисертації; зазначення зв'язку роботи з науковими програмами, планами, темами; формування мети, завдань дослідження; визначення об'єкту, предмету та методів дослідження; зазначення ступеня наукової дослідженості визначеної проблематики, нормативної та емпіричної бази дослідження; окреслення практичного значення висновків та положень дисертації; перелік наукових конференцій, де було апробовано основні положення роботи.

У *першому розділі* автором розкрито теоретико-правові засади судового контролю за виконанням судових рішень в адміністративному судочинстві, зокрема теоретико-правовий аналіз правового механізму (підрозділ 1.1), методологічні підходи до розуміння сутності судового контролю за виконанням судових рішень в адміністративному судочинстві (підрозділ 1.2), а також мету та завдання правового механізму судового контролю за виконанням судових рішень в адміністративному судочинстві (підрозділ 1.3).

Другий розділ присвячено аналізу структури правового механізму судового контролю за виконанням судових рішень в адміністративному судочинстві. У ньому досліджуються: правова норма як елемент правового механізму судового контролю за виконанням судових рішень в адміністративному судочинстві (підрозділ 2.1); юридичні факти як елемент правового механізму судового контролю за виконанням судових рішень в адміністративному судочинстві (підрозділ 2.2); правовідносини як елемент правового механізму судового контролю за виконанням судових рішень в адміністративному судочинстві (підрозділ 2.3) та правозастосування як елемент правового механізму судового контролю за виконанням судових рішень в адміністративному судочинстві (підрозділ 2.4).

У *третьому розділі* автор обґрунтовує зарубіжний досвід та напрями удосконалення судового контролю за виконанням судових рішень в адміністративному судочинстві. Зокрема, у підрозділі 3.1 представлено власне бачення зарубіжного досвіду функціонування правового механізму судового контролю в адміністративному судочинстві та можливостей його впровадження в Україні. У підрозділі 3.2 запропоновано шляхи вдосконалення судового контролю за виконанням судових рішень в адміністративному судочинстві.

Висновки сформульовані дисертантом чітко і повно розкривають поставлені в роботі завдання та результати дослідження.

Значення одержаних результатів для науки й практики та рекомендації щодо їх можливого використання. Практичне значення отриманих результатів полягає в тому, що їх може бути використано у: науково-дослідній діяльності – для подальшого дослідження теоретичних і практичних питань судового контролю за виконання судових рішень в адміністративного судочинстві як правового механізму; законотворчій діяльності – дисертаційне дослідження містить низку пропозицій, направлених на вдосконалення законодавства України щодо здійснення судового контролю за виконанням судових рішень в адміністративному судочинстві, викладених у *Проекті Закону України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо удосконалення положень про правовий механізм судового контролю за виконанням судових рішень в адміністративному судочинстві»*, який є *Додатком Б* до дисертаційного дослідження; правозастосовній і практичній діяльності – для підвищення ефективності діяльності судів, суб'єктів владних повноважень – боржників, органів та осіб, що здійснюють примусове виконання рішень, адвокатів, інших учасників судових проваджень при здійсненні процедур судового контролю за виконанням судових рішень в адміністративному судочинстві; освітньому процесі – для викладання і вивчення навчальних дисциплін «Адміністративне право України», «Адміністративно-процесуальне право України», інших дисциплін, що стосуються адміністративного судочинства України, для підготовки підручників, навчальних посібників, монографій, матеріалів для лекційних і практичних занять, для розроблення методичних рекомендацій тощо; просвітницькій роботі – для підвищення рівня правової обізнаності громадян щодо існуючих правових засобів забезпечення реального виконання судових рішень в адміністративному судочинстві, і можливості ефективної реалізації завдяки цим засобам права на судовий захист.

Повнота викладення наукових положень, висновків і рекомендацій у наукових публікаціях, зарахованих за темою дисертації. Наукові результати, запропоновані у дисертації, висвітлено у 8 наукових працях, з яких 5 статей у наукових виданнях,

включених до Переліку наукових фахових видань України, 3 тези наукових доповідей, які засвідчують апробацію матеріалів дисертації.

Відсутність (наявність) порушення академічної доброчесності. Дисертація є самостійною кваліфікаційною науковою працею із науково-обґрунтованими висновками та рекомендаціями, які подано автором для публічного захисту. Використання ідей, результатів і текстів інших авторів мають посилання на відповідні джерела. У роботі відсутнє привласнення чужих ідей, результатів або слів без оформлення належного цитування.

Питання для дискусійного обговорення та недоліки дисертації щодо її змісту та оформлення:

1. Предметом дисертаційного дослідження автор визначає правовий механізм судового контролю за виконанням судових рішень в адміністративному судочинстві. Відтак, перший розділ присвячено аналізу теоретико-правових засад судового контролю за виконанням судових рішень в адміністративному судочинстві. Водночас, підрозділ .1 під назвою «Теоретико-правовий аналіз правового механізму: поняття, зміст, ознаки та структура» стосується аналізу правового механізму у цілому і таких його складових як: «поняття, зміст, ознаки та структура», що не повною мірою розкриває власне предмет дослідження, а розглядає лише його частину, хоча й таку, що має фундаментальне значення у правовій науці і для питань, що досліджуються автором у межах дисертації.

2. На с. 25–26 дисертаційного дослідження, в рубриці «уперше» автором «запропоновано власний підхід до розуміння судового контролю як комплексного поняття, яке варто розглядати одночасно як правовий механізм і як окремий правовий інститут». Водночас, автором тут же надано авторське визначення поняття судового контролю за виконанням судових рішень в адміністративному судочинстві через призму правового механізму, тоді як відсутнім є авторський підхід щодо предмета дослідження у якості правового інституту, що потребує додаткової аргументації на самому захисті.

3. Також додаткової деталізації та пояснення потребує пропозиція автора, викладена на с. 26 дисертаційного дослідження, в рубриці «уперше», щодо запровадження «інституту пілотної окремої ухвали в межах форми судового контролю, передбаченої ст. 383 КАС України, з метою усунення структурних чи системних порушень з боку відповідача – суб'єкта владних повноважень при виконанні судових рішень, що спричинили або можуть спричинити подальше звернення з подібними заявами в майбутньому», позаяк зі змісту не зовсім зрозуміло суть такої пропозиції. До того ж, автору варто було б представити її більш детально. Водночас, слід зауважити, що, зокрема, в межах Проекту Закону України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо удосконалення положень

про правовий механізм судового контролю за виконанням судових рішень в адміністративному судочинстві», представлено як Додаток Б на с. 276–280, у межах змін до Кодексу адміністративного судочинства України, а саме, доповнення статті 383 частинами 7, 8, 9, 10, автором деталізовано представлено пропозицію «інституту пілотної окремої ухвали в межах форми судового контролю за виконанням судових рішень в адміністративному судочинстві».

4. Попри значну увагу до зарубіжного досвіду, порівняльно-правовий компонент роботи в окремих частинах має переважно описовий характер. Автор аналізує моделі функціонування правового механізму судового контролю за виконанням рішень в адміністративному судочинстві окремих європейських держав і робить висновки щодо можливості адаптації відповідних підходів в Україні, однак не завжди достатньо чітко показує, які саме елементи зарубіжного досвіду можуть бути імplementовані безпосередньо, які потребують істотної модифікації, а які не можуть бути перенесені через відмінності у правовій системі, інституційній культурі, рівні цифровізації, структурі судового контролю або статусі виконавців. Було б доцільно в ході публічного захисту дисертації коротко зупинитися на досвіді кількох країн, який здобувач вважає пріоритетним, в контексті перспектив апроксимації в Україні.

5. Дисертація містить і окремі стилістичні помилки в її оформленні, зокрема в «Переліку умовних позначень» та деяких інших структурних елементах роботи.

Водночас, викладенні зауваження переважно мають дискусійний характер і суттєво не впливають на позитивну оцінку дисертації. Вони викликані інтересом до цього дослідження, новизною та актуальністю окреслених у дисертації питань і свідчать про творчий характер роботи та спроби вирішення теоретично складних і практично важливих проблем, що мають значення для юридичної науки.

Загальний висновок. Підсумовуючи вищевикладене, слід зазначити, що дисертація на тему: «Правовий механізм судового контролю за виконанням судових рішень в адміністративному судочинстві» є завершеним самостійним науковим дослідженням, у якому отримано нові, теоретично й практично обґрунтовані результати. У сукупності вони вирішують важливе наукове завдання, що має істотне значення для розвитку правової науки та подальшого вдосконалення реалізації правового механізму судового контролю за виконанням судових рішень в адміністративному судочинстві. Висновки та пропозиції, сформульовані автором, є логічно послідовними, аргументованими й свідчать про високий рівень його наукової підготовки та вміння самостійно вирішувати складні теоретичні й практичні питання.

Отже, дисертація на тему: «Правовий механізм судового контролю за виконанням судових рішень в адміністративному судочинстві» відповідає вимогам наказу Міністерства освіти і науки України № 40 від 12 січня 2017 року «Про затвердження Вимог до оформлення дисертації» і Порядку присудження ступеня доктора філософії та скасування рішення разової спеціалізованої вченої ради закладу вищої освіти, наукової установи про присудження ступеня доктора філософії, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України № 44 від 12 січня 2022 року, а її автор Потьомкін Сергій Олексійович заслуговує на присудження ступеня доктора філософії за спеціальністю 081 «Право» галузі знань 08 «Право».

Рецензент професор кафедри адміністративного та фінансового права Національного університету біоресурсів і природокористування України, доктор юридичних наук, професор Олена ГУЛАК